

Lokalt funktionsprogram med lekvärdesfaktor

Förskola

Östermalms
stadsdelsförvaltning

Innehåll

Del 1: Lokalt funktionsprogram	5
Funktionsprogrammets syfte och innehåll	5
Östermalms kommunala förskolor	6
En tillgänglig förskola för alla barn	6
Trygga och säkra förskolor	7
 1. Inomhusmiljö – funktioner och ytor	 8
Kapacitet	9
Flöden	9
Säkerhet	9
Tillgänglighet	10
Golv	10
Väggar	10
Dörrar	10
Trappor	11
Hiss	12
Fönster och dagsljus	12
Belysning och el	12
Ljud och akustik	13
Luft	14
Temperatur	14
Materialval och färgsättning	14
Groventréer, kapprum och personalentré	15
Hygien	17
Flexibla verksamhetsytor	18
Måltider	18
Kök	19
Personalutrymmen	21
Kommunikationsutrymmen	22
Förråd och driftsutrymmen	23
Larm, lås och säkerhet	24
Städ- och tvättutrymmen	24
Övrigt	25
 2. Utomhusmiljö – funktioner och ytor	 27
Barnen	27
Personalen	27
Entrén till förskola	28
Barnvagnsparkering	28
Förvaring av förskolans vagnar	28
Bil-/cykelparkering	28
Leveranszon/lastkaj	28
Återvinningshus/-rum/fettavskiljare/matavfallstank	29

Posthantering	29
Barnsäkerhet.....	29
Hårdgjorda ytor och fallskyddsytor	30
Markbrunnar	30
Vatten	30
Belysning och eluttag.....	30
Väder- och solskydd.....	31
Bänkbord	31
Sandlådor	31
Förvaring av lekutrustning	32
Bullerplank.....	32
Övrigt.....	33
Elektroniska referenser och källor.....	34
Litteratur.....	34

Del 2: Östermalms lekvärdesfaktor – för bedömning av

förskolegårdars lekvärde.....	37
Bakgrund – lekvärden och lekvärdesfaktor.....	37
Lekvärden.....	37
Lekvärdesfaktor	38
Östermalms lekvärdesfaktor	38
Beräkningsmall – Lekvärdesfaktor.....	43
Handlingsplan vid lekvärdesfaktor under noll	44
Elektroniska referenser och källor.....	45
Litteratur.....	45

Del 1:

Lokalt funktionsprogram

Förskola

Del 1: Lokalt funktionsprogram

Funktionsprogrammets syfte och innehåll

Funktionsprogrammet syftar till att bidra till en likvärdig och kvalitativ funktionalitet vid nybyggnation av förskolelokaler i stadsdelen, i såväl friliggande fastigheter som flerbostadshus. Funktionsprogrammet kan också användas som stöd vid översyn av befintliga förskolor och vid ombyggnationer eller anpassningar.

Programmet ligger till grund för dialog med aktörerna som omvandlar funktionskraven till rum och miljöer. I fokus står verksamhetens behov av ändamålsenliga, säkra, arbetsmiljövänliga, tillgängliga och trygga miljöer. Samtidigt måste krav på tekniska egenskaper, miljökrav och en ekonomi i balans tillgodoses.

Funktionsprogrammet ersätter det tidigare programmet för nybyggnation av kommunala förskolor på Östermalm. Funktionsprogrammet grundas bland annat på identifierade behov i befintliga förskolor, erfarenheter från andra förvaltningar och kommuner¹, Boverkets rekommendationer samt projekteringsanvisningar framtagna av Skolfastigheter i Stockholm AB (SISAB).

Funktionsprogrammet är indelat i två områden:

1. Inomhusmiljö – funktioner och ytor

Beskrivning av utformningen av förskolans ytor och funktionskrav för dessa.

2. Utomhusmiljö – funktioner och ytor

Beskrivning av en god pedagogisk utemiljö för barnen och hur den planeras och skapas.

¹ Malmö stad, Enskede-Årsta-Vantörs stadsdel.

Östermalms kommunala förskolor

Förskolan är den första skolformen inom det svenska utbildnings-systemet och styrs nationellt av läroplan och skollag. I Östermalms kommunala förskolor delas en grundsyn om alla barns rätt till en god, meningsfull och likvärdig utbildning.

Förskolans totala kapacitet och utformning skapar förutsättningar för hur verksamheten och utbildningen organiseras utifrån barnens behov. Barnen i förskoleverksamhet är mellan 1–6 år och förskolans lokaler ska kunna anpassas utifrån de behov som finns.

En god arbetsmiljö och en stödjande pedagogisk miljö är ett krav vid byggnation av nya förskolor. Förskolans fysiska miljö ska främja barnens lek, lärande, kommunikation, socialt samspel, upptäckande, rörelse, vila, hygien och måltider.

En förskola ska fungera över tid och möjliggöra olika sätt att organisera verksamheten på såväl inomhus som utomhus. Hållbara flexibla och innovativa lokallösningar eftersträvas.

En tillgänglig förskola för alla barn

Tillgänglighet är ett begrepp som beskriver hur väl en organisation, verksamhet, lokal eller plats fungerar för alla barn oavsett funktionsförmåga. Att utveckla förskolans tillgänglighet innebär att anpassa *den pedagogiska, den fysiska och den sociala miljön* i relation till barns förutsättningar. Tillgänglighet är med andra ord de förutsättningar som krävs för att alla barn ska kunna vara delaktiga i en inkluderande verksamhet.

Alla barn ska kunna vara delaktiga i förskolans dagliga verksamhet. I Östermalms kommunala förskolor följer vi därför Specialpedagogiska skolmyndighetens, SPSM, vägledning vid utformningen av tillgängliga lärmiljöer².

SPSM:s tillgänglighetsmodell tar ett helhetsgrepp på tillgänglig utbildning och omfattar kunskap om konsekvenser av funktionsnedsättning för socialt samspel, pedagogiska strategier och den fysiska lärmiljön som lokalernas utformning innebär. I tillgänglighetsmodellen finns indikatorer som ger stöd i arbetet med de olika delarna i modellen.

² SPSM: Värderingsverktyg för tillgänglig utbildning – förskola, skola, fritidshem. Handledning.

När det gäller den fysiska lärmiljön omfattar indikatorerna – rum för lärande, ljudmiljö, visuell miljö, luftmiljö och utemiljö. Vid planering av om- och nybyggnationer ska indikatorerna i SPSM:s värderingsverktyg användas som en utgångspunkt.

Trygga och säkra förskolor

Alla barn ska mötas av en trygg och säker förskolemiljö. Östermalms kommunala förskolor arbetar i enlighet med stadens riktlinjer för *Säker förskola*, vilket ska tas i beaktande vid byggnation av förskola.

Personalens tillsynsansvar innebär särskilda krav på att förebygga tillbud och ha god överblick i både inne- och utemiljöerna. Det är därför viktigt att det inte uppstår ytor med bristande möjligheter till överblick.

1. Inomhusmiljö – funktioner och ytor

1. Inomhusmiljö – funktioner och ytor

I planeringen av en kostnadseffektiv förskola finns en fördelning mellan olika ytor där barnen har tillgång till en viss andel av den totala lokalytan. De ytor barnen har tillgång till kategoriseras som pedagogiska ytor eller vistelseytor. Övriga ytor i förskolelokalen är exempelvis ytor för livsmedelshantering, korridorer, personalytor för administrativt arbete, samtal, möten och rast samt ytor för teknik, förråd och städmaterial.

Kapacitet

Byggnadens utformning styr lokalkapaciteten. Hur många barn som kan vistas i byggnaden samtidigt styrs bland annat av storleken på den pedagogiska ytan, antal toaletter, brandskyddsregler och ventilation. Det är denna definition som avses med kapacitet genom hela planeringsprocessen.

Sammansättningen av barn förändras över tid, liksom hur åldersintegreringen i barngruppens sammansättning ser ut. Detta förutsätter en flexibilitet i rummens och lokalernas utformning för att kunna möta barn i olika åldrar och med olika behov.

Det ska under dagen finnas möjlighet att dela upp barngrupperna och ha verksamhet i mindre rum, knutna till ett större allrum. Gemensamma vistelseytor ska vara tillgängliga för samtliga barn.

Flöden

Det är viktigt att det finns så få genomgångsrum som möjligt för att undvika att verksamheten störs. Barnen ska kunna ha överblick och lätt kunna orientera sig i byggnaden. Personalen ska i sin tur kunna ha överblick mellan rummen. För att identifiera kritiska moment i förskolans flöden och förebygga trängsel ska en flödesanalys göras av barnens, personalens, vårdnadshavarnas, och driftspersonalens rörelsemönster samt för hantering av varumottagning.

Säkerhet

En analys av omfattningen av säkerhetsåtgärder ska göras i varje enskilt projekt exempelvis gällande brandvarningssystem, sprinklers, passagesystem, grindar och brandcellsörrar.

Byggherren ska följa gällande lagstiftning för brandsäkerhet.

Tillgänglighet

Dörrar, större glasytor och kommunikationsutrymmen ska uppfylla kraven enligt Boverkets byggregler.

Minst en entré till förskolan, förslagsvis en besöksentré, ska vara fullt tillgänglighetsanpassad. Om det finns flera entréer bör de förbereddas så att de enkelt kan anpassas och vid behov bli fullt tillgängliga. Detta innebär bland annat att förberedande kabeldragning för dörrautomatik bör finnas med i projekteringsfasen.

Utformning av entréer och placering av manöverdon så som tablåer, knappsatser och armbågskontakter sker enligt råd och riktlinjer i Boverkets byggregler (BBR) eller handboken *Bygg ikapp*.

Golv

Barn vistas nära golven och använder dem i sin lek. Golv i pedagogiska utrymmen bör därför ha hög hållbarhet, ska vara PVC- och flätatfria material, ha en ljuddämpande funktion samt vara lättstädade. Golvvärme är att föredra framför radiatorer. I anslutning till entrén ska golvbeläggningen fånga upp smuts och förhindra att smuts förs in i lokalen. I våtutrymmen och groventréer ska halksäkra golvmaterial användas.

Väggar

Väggarna används bland annat för undervisningsmaterial samt exponering av barnens alster. Ljudabsorbenter bör därför inte sättas på alla väggar i ett rum. Element ska förses med elementskydd.

Väggytan är viktig för att möjliggöra en flexibel användning av lokalerna. Så stor yta av väggarna som möjligt bör vara fria från installationer. Detta för att kunna möblera flexibelt och för att ge utrymme för dokumentation och projektyta. På förskolan ska det finnas väggyta för förvaringsskåp och hyllor.

Dörrar

Entré- och innerdörrar ska utformas helglasade med metall/träram (ytterdörrar), träram (innerdörrar) och klämskydd.

För att undvika barns lek med kontroller och knappar ska de utformas med spärr- eller fördröjningsfunktioner, som enkelt kan kringgå av vuxna. Kodlås till entréer ska kunna inaktiveras när förskolan är stängd eller vid behov. Entréer ska även förses med ringklocka. Samtliga entrédörrar ska förses med brytskydd och skärmtak. Behov

av skalskydd bedöms i respektive projekt. Det ska även finnas ordentliga väderskydd/vindskydd och god belysning.

Ett låsschema för förskolans lokaler och utemiljö upprättas tillsammans med stadsdelsförvaltningens lokalfunktion i respektive projekt.

Dörrar med glas är viktigt för att kunna överskåda verksamheten och säkerställa barnsäkerhet. Glaspartier inomhus samt i dörrar ska utföras i härdat glas och följa gällande säkerhetsföreskrifter. Innerdörrar i pedagogiska ytor förses med uppställningsbart övervred mot korridorer, kapprum och skötrum. Det är en fördel om innerdörrarna är tvådelade så att verksamheten kan välja att ha delvis öppet, helt öppet eller stängt mellan rummen beroende på verksamhet. Dessa dörrar kan fungera som alternativ till grindar.

Grindar som sätts upp för att barn inte ska kunna ta sig mellan plan och utrymmen får monteras i dörröppningar som även utgör utrymningsväg, förutsatt att de uppfyller kraven för utrymning enligt brandskyddsmyndigheten,

Dörrar till personaltoaletter och förråd ska vara fullhöga och utan glas. Dörrar till barntoaletter är med fördel öppna upptill, motsvarande saloondörrar i syfte att möjliggöra för personalen att titta till barnen. Dörrar till barntoalett ska ej vara låsbara utan stängningsbara med fjäderanordning. Dörrar till skötrum ska möjliggöra insyn och utsyn.

För att uppnå god tillgänglighet ska inga dörrtrösklar monteras, detta kompenseras med släplister. Där trösklar, av akustiska eller tekniska skäl, måste monteras ska dessa vara max 15 mm höga och avfasade i båda riktningar.

Barnen ska inte själva kunna ta sig genom dörrar som leder ut mot till exempel väg eller parkeringsplats. Dörrar som sitter i brandgräns behöver inte anpassas för barnen.

Trappor

I de fall det behöver finnas trappor i byggnaden ska de utformas med barnsäkerheten i fokus. Trapporna ska utformas med raka trapplopp och stegen ska vara symmetriska. Det ska finnas vil-/vändplan med kortare avstånd än vad som kan förväntas enligt kravnivå i byggreglerna för att undvika att barn faller längre sträckor om de halkar eller snubblar. Handledare ska finnas i vuxen- och barnhöjd på båda

sidor trappan. De ska vara sammanhängande från början till slut och fortsätta 30 centimeter förbi första och sista steget i trappan. Den nedre handledaren ska vara enkelt greppbar med dimensioner anpassade för barnhänder.

Plansteg ska utformas utan utstickande trappnos för att minska fallrisken. Plansteg ska vara halkfria. Första och sista steget i ett trapplopp ska vara kontrastmarkerat i en färg som avviker minst 0,4 på NCS-skalan³ från kringliggande ytbeklädnad.

Det ska finnas barngrindar högst upp och längst ned i trappan. Grindarna ska vara stabila och hållbara utan stödhjul som förstör golvbeläggningen. Belysning i trappor ska av säkerhetsskäl inte vara närvarostyrd, utan tänd under hela förskolans verksamhetstid.

Hiss

Om förskolan har två eller fler plan ska det finnas hiss. Hissen ska klara både person- och varutransporter och vara av korgtyp. Plattforms- och lågfartshissar i öppna schakt ska i möjligaste mån undvikas. Hissen ska kunna barnsäkras med styrning för öppning av dörren via kodlås alternativt via nyckel samt tillgängliggöras.

Fönster och dagsljus

Solljuset är den viktigaste källan till ljus. Den direkta strålningen ska kunna skärmass av genom solskydd och vissa rum ska kunna mörkläggas. Både solskydd och mörkläggnings ska regleras manuellt. Placering av solskydd ska ske efter genomförd analys av ljus- och värmebelastning.

Fönster ska sitta i en höjd så att barnen kan se in och ut. Fönster i högre höjd kan bidra till att få in ljus djupare i rummet och skapa bättre ljusmiljö. Om det är möjligt bör fönster placeras i flera väderstreck för ett bättre inomhusklimat. Ett fönster per rum ska vara öppningsbart. Fönster ska uppfylla krav på barnsäkerhet.

Belysning och el

Belysningen ska uppfylla gällande arbetsmiljökrav. Ljusmiljön ska bidra till god lärmiljö och arbetsmiljö. Dagsljus får gärna komma från flera väderstreck och från olika höjd i rummet. Belysning ska vara allmän och förstärkas av punktbelysning.

³ NCS – Natural Colour System är ett vetenskapligt baserat färgsystem som möjliggör för exakt färgkommunikation mellan designers och tillverkare, återförsäljare och kunder.

Belysning generellt ska vara frånvarostyrd, men i utrymmen där barn vistas ska belysningen ha manuell styrning och möjlighet till mörkläggning ska finnas.

Allmänbelysning i lokalerna ska vara dimningsbar, energieffektiv och hållbar samt vara infälld i undertaket för att undvika dammfällor. I större utrymmen ska belysningszoner skapas för att möjliggöra parallella pågående aktiviteter i samma lokal. Dimningsbara spotlights på elskenor ska belysa dokumentation på väggar.

Förberedelser för nedpendlad bordsbelysning ovan exempelvis matbord görs genom montering och inkoppling av separata belysningszoner med dimringsbara elskenor för komplettering av belysningsarmaturer i efterhand i pedagogiska ytor och i personalrum. Det ska vara möjligt för personalen att själva styra ljusreglering.

Tablåer/brytare ska vara intuitivt utformade och enkla att använda. Det ska vara enkelt för verksamheten att byta ljuskällor när så behövs. Dubbla eluttag ska finnas ovan fönster i pedagogiska ytor och personalytor.

Eluttag kombinerat med accesspunkt för internet för personalens arbetsstation ska finnas i samtliga hemvister. Dessa uttag placeras med fördel högre upp på väggen för att undvika sladdtrassel och hängande sladdar vid arbetsstationen.

Två dubbla eluttag ska installeras ovan diskbänk i pentryn och förses med timer för kaffebryggare och vattenkokare.

Ljud och akustik

Inomhusljud från exempelvis installationer får enligt Folkhälsomyndigheten inte överstiga 30 dB⁴. Lokalerna ska utformas så att ljudnivåerna inte förstärks. För att minska behovet av akustikplattor på väggarna ska ljuddämpande material användas i så stor utsträckning som möjligt.

Akustikplattor ska inte sättas på samtliga väggar i ett rum. Verksamhetens behov av visuella samband, via glasade innerdörrar och glaspartier samt god tillgång till dagsljus via större fönster, ska kompenseras akustikmässigt.

⁴ Folkhälsomyndighetens allmänna råd, FoHMFS 2014:13.

Personalutrymmen inklusive mötesrum ska vara akustiskt utformade för att minimera överhörning. Ljud ska inte tränga ut från eller in i dessa utrymmen. Genomförningar ska tätas.

Ljudabsorbenter på väggar monteras med fördel efter ljudmätningar när möbler och inredning är på plats. Absorbenterna ska placeras så att de möjliggör dokumentation på väggarna i barnens blickfång. Ljudkonsult ska i samband med mätningen föra dialog med ledning och personal i syfte att åstadkomma en verksamhetsanpassad och fullgod ljudmiljö.

Luft

Rumsanvändningen och hur många personer som kan vistas i de olika utrymmena styrs av luftkvaliteten och ventilationen. Det ska vara möjligt att samla en större grupp personer i någon del av förskolan.

Luftintag ska placeras så att tilluften inte förorenas av frånluft, avgaser eller annan förorenad luft. Tilluften ska inte heller påverkas av solstrålning.

Avluftsöppningar ska placeras så att olägenheter för omgivningen inte uppstår samt att tilluften inte förorenas. Till- och frånluftsdon ska installeras så att barn och personal inte utsätts för drag, särskilt i golvnivå där barnen ofta vistas. Nödavstängning av ventilationssystemet ska finnas.

Temperatur

Förskolan ska fungera att vistas i även under de varmaste sommardagarna och de kallaste vinterdagarna. Val av yttertak och solskydd påverkar inomhusklimatet. Varierande klimat ger såväl kalla perioder som värmeböljor och är därför viktig planeringsförutsättning vilket gör att exempelvis möjlighet att kyla ned byggnaden kan behövas. I ett tidigt skede i planerings- och projekteringsprocessen bör en översyn ske gällande bland annat installation av kyla, solskyddsåtgärder, placering av fönster och fönsterstorlek samt placering av förskolans olika funktioner utifrån väderstreck.

Materialval och färgsättning

Förskolans lokaler och utemiljö ska vara inbjudande, hållbar över tid och ha en tidlös utformning. Stadens miljöprogram ska följas och förskolans miljö ska utformas enligt stadens vägledning och lärande exempel gällande en kemikaliesmart förskola.

Färgsättningen ska harmoniera med den arkitektoniska utformningen och hålla över tid och därför vara neutral, naturfärgad och dov. Starkare färger och mönster kan väljas gällande lösa och utbytbara inventarier alternativt med fönsterfolie på glasdörrar, glaspartier och fönster.

Material ska vara lätta att vårda och ska kräva minimalt med underhåll. Lister och snickerier ska vara lackade. Ljusa massiva lövträslag behåller fräschören även när verksamheten stöter i och sätter spår i materialet, till skillnad från färgsatta folierade dörrar, glaspartier och pentryinredningar. Beslag ska i största möjliga mån vara i metall – inte plast. Städbar utformning ska eftersträvas för god ergonomi. Smutsfällor ska undvikas.

Lös inredning som ingår i projektet, till exempel i kapprum, ska utgå från standardfärger.

Groventréer, kapprum och personalentré

Kapprum och groventré kan kombineras i en yta, men bör då vara tydligt avskild vad gäller smutsig och ren sida. Stora och gemensamma kapprum för samtliga barn ska undvikas. Plats för barn från två till tre hemvister per entré är att föredra som maximal planerad kapacitet. Förskolan ska planeras med flera groventréer för att undvika flaskhalsar vid passager.

Groventré

I groventrén hanteras blöta och smutsiga kläder och skor. Utanför entrén ska det finnas ett väl tilltaget, barnsäkert skrapgaller – öppningsbart och städbart under. Entrén ska utformas välkomnande, strukturerad och översiktlig med tydlig logistik. Det ska finnas plats för förstahjälpentavla, anslagstavla, utrymningsplan och skåp med brandsläckare.

Skor och kläder ska kunna sköljas av och torkas på ett enkelt sätt. Sköljrännans vattentillförsel ska enkelt kunna stängas av med hjälp av ballofix ovan barnhöjd. Det ska finnas slang med duschmunstycke som kan hängas upp ovanför rännan utom räckhåll för barn. Den ska vara kopplad till blandare för varmt och kallt vatten, kombinerad med blandare med pip för handtvätt osv. Avlopp ska förses med sandfång. Golvbrunn med lokalt fall ska finnas i anslutning till sköljrännan.

I direkt anslutning till groventrén ska det finnas torkrum, eller om detta inte är möjligt torkskåp. Torkrummen bör ha glasad dörr och väggmonterade förvaringssystem med plats för att både hänga kläder på galgar och krokar och hyllor för skor, vantar, mössor och så vidare. Torkrummet utformas med fördel så att det finns möjlighet att ställa in rullbara klädhängningssystem. I anslutning till groventrén ska det finnas toalett samt skötbord.

Det ska finnas en nedfälld gummiskrapmatta innanför entrén samt möjlighet för fem till sex barn att sitta ner på golvet vid påklädning. Det ska även finnas förvaringsmöjlighet för reflexvästar, promenadrep och liknande.

Inredning monteras med fördel vägghängt där underkanten placeras minst tio centimeter över golv för att underlätta städning.

Kapprum

Kapprummet ska utformas luftigt, ljust och med möjlighet att anslå dokumentation, information och barnens alster. Förvaring är en prioriterad fråga vid val av förvaringsinredning och förvaringsutrymmen.

Det ska finnas plats för 20 barn och fyra vuxna per kapprum för att kunna arbeta med flexibla gruppindelningar.

Kapprumsinredningen ska för varje barn och personal inkludera krokar för upphängning av ytterkläder, hyllor för vantar/mössor med mera, hyllor för plastback/skåp för förvaring av extrakläder eller dylikt samt skoställ. Krokar bör vara utformade som dubbel-/trippelkrok av ankartyp eller så kallad skolkrok för att optimera upphängningsmöjligheterna.

Anpassningsbara och vägghängda system är fördelaktigt då dessa gör kapprummen mer flexibla. Det är viktigt för verksamheten att enkelt kunna höja och sänka hyllor och krokar i kapprumsinredningen beroende på barnens längd. Barnen ska kunna nå att hänga upp/lägga sina kläder/skor på egen hand på krokar och hyllor.

Förvaring bör om möjligt vara vägghängd med minst tio centimeter mellan underkant av förvaringsmöbel och golv för att underlätta städning. Utrymme för någon form av sittbänkar för av- och påklädning ska finnas i kapprummet.

Personalentré

Om möjligt bör personalen ha en egen entré, gärna utanför förskolans gård. Entrén utformas så att den inte förväxlas med förskolans huvudentré/barnentréer. Personalentrén ska utformas med god belysning och god uppsikt över omgivningen. Personalentrén utformas med exteriört skrapgaller och interiör gummiskrapmatta.

Hygien

Barn

Utformning av hygienutrymmen ska ske med barnens säkerhet och integritet i fokus samtidigt som det ska finnas möjlighet till insyn. Skötbord ska placeras så att den personal som byter blöja också kan se ut ur rummet och ha uppsikt över barnens toaletter. Skötrum ska avgränsas med dörrar och toaletterna med halvdörrar. Skötrummet får inte vara ett genomgångsrum.

Generellt bör det installeras ett till två höj- och sänkbara skötbord per hemvist kombinerad med trappa för barn att klättra upp på. Kombiskötbord med tvättho är utrymmesbesparande. Utrymmet under skötbordet används för förvaring av hygien- och förbrukningsmaterial. God ergonomi för personalen är av vikt vid planering och utrustning av skötrum.

Antalet toaletter dimensioneras utifrån antal barn. Hälften av toalettstolarna per skötrum bör utrustas i vuxenhöjd och hälften i barnhöjd. Det bör även finnas minst en toalett i anslutning till varje entré. Denna kan med fördel göras till en RWC med vägghängt, fällbart skötbord samt inkludera dusch.

Barnens tvätträna monteras i barnens ståhöjd och barnen ska själva kunna nå vattenkran och tvålhållare. Tvättrännans vattenrör förses med en enkel vattenavstängning i vuxenhöjd som möjliggör att personalen vid behov kan stänga av tvättrännans vattentillförsel. Det bör finnas en golvbrunn i varje hygienrum för vattenavrinning. Ovanför tvättränan monteras en krossäker spegel i barnhöjd. Hållare för pappershanddukar ska finnas nära tvätträna och placeras i barnhöjd.

Personal

Enligt Boverkets byggregler är kravet en toalett per 15 personer. Det ska också finnas minst en personaltoalett per våningsplan. Om byggnaden är mycket långsmal behövs två personaltoiletter per plan. Personal ska ha handfat för handtvätt i hemvisten (kan kombineras med ho/handfat i anslutning till skötbord). Det ska även finnas tillgång till dusch för personalen. Kökspersonal ska ha tillgång till en separat toalett och dusch.

Flexibla verksamhetsytor

Utrymmen måste utformas så att det finns möjlighet att dela in barngruppen i mindre grupper med bibehållen möjlighet till översikt över verksamheten för personalen. Rumssamband och utformning är av största vikt. Utrymmena ska också vara flexibla och enkelt kunna anpassas utifrån barngruppens ålderssammansättning.

Varje barn på förskolan ska ha tillgång till utrymmen för pedagogiskt arbete, lek, vila, samvaro och skötsel av hygien. Barnen ska ha möjlighet att vara kreativa i sin hemvist, i de gemensamma utrymmena och i utemiljön. Gemensamma utrymmen kan vara mer specifika i sina användningsområden, men ska också kunna användas av fler barn. Rummens användningsområden behöver inte bestämmas på förhand. Vissa typer av aktiviteter kräver dock särskilda funktioner som gipsavskiljare, vattenränna och golvbrunn.

Förskolan ska utrustas med pentryn som täcker förskolans behov. Varje pentry ska innehålla över- och underskåp, diskbänk i barn- och vuxenhöjd, kyl samt två dubbla eluttag med timer. Ett av överskåpen ska vara låsbart med cylinder som är inkluderad i förskolans låssystem. Ur ergonomisk synvinkel är utdragslådor att föredra. Verksamhetens disk ska hanteras i kökets diskrum, med undantag för personalrummets koppar/muggar/glas.

Ett pentry per förskola ska utrustas med hushållsspis med plattor och ugn, ergonomiskt monterad diskmaskin samt fullstor kyl och frys för till exempel naturvetenskapliga experiment och bakning. Pentryt kan med fördel placeras i ett för förskolan gemensamt utrymme.

Måltider

Måltiderna är en viktig del av utbildningen i förskolan och barnen har rätt att äta i en lugn och trivsamt miljö. Beroende på aktuella behov ska verksamheten enkelt kunna välja att äta tillsammans i mindre grupper och/eller i en gemensam matsal. En matsal ska enkelt kunna omvandlas eller användas till annan pedagogisk verksamhet.

Mat transporteras från kök till barnens matplatser. Vagnarna ska stå i ett utrymme utanför gräns till livsmedelslokal. I vagnsutrymmet ska det finnas kylskåp där pedagogerna själva kan hämta till exempel mjölk och frukt. Vagnsutrymmet dimensioneras efter antal vagnar som behövs. Väggskaåp för porslin och karotter ska placeras ovanför vagnarna. Matvagnarna får inte köras genom smutsiga områden som toaletter och skötrum. De bör inte heller köras genom utrymmen som stör verksamheten.

Kök

För utformning av tillagnings- respektive mottagningskök hänvisas till SISAB:s utformningskrav och rekommendationer enligt framtagna projekthanvisningar.

Tillagningsköken i de kök som SISAB utformat de senaste åren är ett exempel på yteffektiv och ergonomisk utformning samt dimensionering av förskolekök.⁵ Om plats kan ordnas så är det fördelaktigt att kökspersonalens toalettutrymme finns i anslutning till tillagningsköket och kompletteras med en duschplats för en komplett omklädningsfunktion för kökspersonalen.

Tillagnings- och mottagningskök

- *Hygien*
 - Mycket god städbarhet, inga skrymslen och vrår där smuts eller skadedjur kan gömma sig.
 - Hållbara och oorganiska material.
 - Linjära flöden, utan möjlighet till korskontaminering.
 - Skalskydd mot skadedjursangrepp.
 - Material och inredning som enkelt kan underhållas.
 - Städförråd/utrymme.
 - Förenkla egenkontrollarbetet med digital temperaturtagning i kylar och frysar.
- *Arbetsmiljö*
 - Väl avvägda flöden för köksarbete.
 - Anpassningsbar arbetshöjd.
 - Tillräckligt utrymme för att två till tre personer ska kunna arbeta i köket utan att kroka eller hindra varandra.
 - Välplanerade ytor för att kunna arbeta på ett ergonomiskt korrekt sätt (lyft med raka armar, böjda knän osv).

⁵ Se vidare i SISAB:s projekteringsanvisningar.

- Mottagning av varor ska kunna ske på ett tidseffektivt och arbetsmiljömässigt adekvat sätt oavsett väderlek, både för kökets personal samt för transportföretaget. Varuleveranser bör separeras från stråk där utomstående och förskolans personal och barn rör sig. Det är därför av största vikt att angöring, inlastning, kyl- och frysrum, skafferi och kommunikationsvägar planeras noggrant.
- God arbetsbelysning.
- Diskutrymmet kräver omsorgsfull planering. Det ska finnas möjlighet till att parkera diskvagnar och utrymme för pålastning. Åtkomlighet till diskmaskinen är nödvändigt samt en tillräckligt lång avlastningsyta efter maskinen, för att ett bra flöde genom maskinen och diskrummet ska kunna uppnås. Placera inte diskmaskinen i ett hörn.
- *Allmänt*
 - Tillräcklig yta för soprum och återvinning måste tas med i planeringen från början. Dessa utrymmen har en tendens att underdimensioneras.
 - Fettavskiljare samt matavfallsquarn med uppsamlingsstank och enkelt åtkomlig tömning.
 - En väl utformad och dimensionerad ventilation är a och o för att undvika bakterietillväxt samt att möjliggöra ett gott arbetsklimat.
 - Golvbrunnar bör inte placeras vid arbetsytornas ståplatser, då lutningen kan leda till snedbelastningar och ökad fallrisk hos personalen.
 - Yta för uppställning av serveringsvagnar bör planeras in, med god anslutning till kök och diskrum.
 - Utrymme för administrativt arbete som beställningar och livsmedelshanteringsdokumentation ska ordnas. En arbetsplats med tillgång till förskolans IT-nätverk räcker i tillagningssköket.

Sophantering och matavfall

Kökets diskmaskin ska vara kopplad till en fettavskiljare som är dimensionerad efter portioner och töms en gång per månad. Fettavskiljningsröret ska inte vara placerat på förskolegården.

Miljörummet ska ligga nära köket och vara anpassat för de fraktioner som krävs för stadens avfallshantering. Miljörummet ska vara tröskelfritt och det ska finnas tillgång till vatten för städning av tunnor och golv samt golvbrunn. Det ska även vara låsbart och ha dörruppställning.

Personalutrymmen

Personalutrymmen är ytor för omklädning, raster, möten, samtal och administrativt arbete. Personalytorna ska vara avskilda från barnens ytor. Färgskalor, golv och materialval kan med fördel markera att det är ytor endast avsedda för vuxna.

Utrymmen för omklädning och förvaring

Om möjligt ska personalen ha en egen entré till förskolan där privata kläder och personliga ägodelar förvaras. Det ska finnas tillgång dusch och toalett samt plats för ombyte.

Personalen ska ha ett eget kapprum, vilket kan kombineras med omklädningsrum. I omklädningsrummet ska det finnas krokar och hyllor för ytterkläder och skor. Det ska finnas låsbara skåp i halvformat för förvaring av kläder, handväskor/ryggsäckar/värdesaker. Skåpen förses med klinka där personalen kan använda sina egna hänglås. Det ska finnas minst en personaltoalett i anslutning till personalytorna som ska utformas som en RWC med dusch.

Utrymme för rast

Rummet ska utrustas med pentry, som inkluderar köksinredning med över- och underskåp/lådor, diskbänk med vask, ett högskåp med halv kyl och halv frys, ergonomiskt monterad diskmaskin samt bänkyta med plats för kaffebryggare och vattenkokare. Det ska finnas två dubbla eluttag med timer.

Det ska finnas plats för matbord och stolar samt soffgrupp.

Vilrum för personal

Vilrummet kan också fungera som samtalsrum om arbetsplatsen har färre än 50 anställda. Om personalstyrkan är större måste det finnas ett separat vilrum. Det är viktigt att rummet går att skärma av från insyn och håller en ljudklass som innebär att samtal inte kan överhöras från kringliggande rum eller kommunikationsutrymmen.

Samtalsrum

Samtals- och vilrum kan kombineras på arbetsplatser med färre än 50 anställda. Det är viktigt att rummet går att skärma av från insyn och håller en ljudklass som innebär att samtal inte kan överhöras från kringliggande rum eller kommunikationsutrymmen.

Mötesrum

Det ska finnas ett rum att samla hela personalgruppen på förskolan. En projektor med tillhörande duk ska kunna installeras.

Utrymmen för administrativt arbete

Utrymmen avsedda för administrativt arbete ska vara utformade med plats för ergonomiska arbetsplatser och mötesbord, minst en arbetsplats per arbetslag.

Arbetsplatserna ska ha plats för bärbar dator och låsbar förvaring för dokumentation och digitala enheter. Det ska finnas utrymme för skrivare/skanner/kopiator, lamineringsmaskin och kontorsmaterial. Det är fördelaktigt om det också finns en större arbetsyta/bord.

Utrymmen avsedda för kökspersonal

För kökspersonalens administrativa arbete krävs en arbetsplats i köket eller i ett anslutande utrymme.

Kökspersonalen kan antingen ha ett eget omklädningsrum, alternativt omklädning med övrig personal. Kökspersonal ska ha förvaringsmöjlighet för att kunna separera arbetskläder från privata kläder samt övrig personals kläder. Detta säkras genom klädskaåp med delningsvägg eller två separata skååp per person. Tillgång till dusch ska finnas på förskolan.

Kommunikationsutrymmen

Rumssambanden ska utformas så att störningar från exempelvis passerande barn, personal eller matvagnar inte utgör ett problem i verksamheten. Rummen bör inte utformas som genomgångsrum.

Kommunikationsvägar/korridorer är nödvändiga inslag i förskolemiljön. Med kreativ, väl avvägd utformning och möbleringsmöjligheter kan även dessa utrymmen bidra kvalitativt till verksamheten.

Förråd och driftsutrymmen

Goda förvaringsmöjligheter är av största vikt för att upprätthålla en vistelsemiljö som upplevs som välordnad, luftig och ren. Förvaringen bör delas in i tre nivåer beroende på lättåtkomlighet i den dagliga verksamheten: Centralförvaring, närförvaring och verksamhetsförvaring.

Centralförvaring

Centralförvaringen är förråd som delas av hela verksamheten. Det kan vara ett mindre antal stora eller flera mindre låsbara förråd. Här förvaras till exempel gemensamt material, dokumentation, personalkläder utanför säsong.

Inlastning i centralförråd underlättas om förrådet är placerat nära leveransentrén och uppackningsytan. Förskolans leveransentré kan användas av både köket och övriga förskolan om logistiken planeras så att transport till förskolans övriga ytor kan ske utan att korsa tillagningsköket.

Närförvaring

Närförvaring är förråd som delas av mindre delar i verksamheten. De ska ligga i nära anslutning till de pedagogiska ytorna och här förvaras material som kan behövas under dagen.

Verksamhetsförvaring

Verksamhetsförvaringen är placerad i de utrymmen som används dagligen i hemvisterna. Förvaringen utformas med fördel som vägghängda, grunda skåp som är lätta att städa under samt har en avställningsyta. Här förvaras material som tas fram och plockas bort varje dag. De fungerar som kompletterande, stängd förvaring till de öppna, flyttbara hyllor/möbler som används i verksamheten.

Förråd behövs till pedagogiskt material och lekutrustning, såväl inne som ute. Inomhus kan förråd delas av flera hemvister. Förvaring av förbrukningsvaror som toalettpapper och blöjor är ytkrävande. Därför ska det planerade antalet barn på förskolan återspeglas i storleken på förråden. Om förskolan byggs i två plan behöver det finnas förråd på varje våningsplan.

Utomhus ska det finnas låsbart förråd. Utomhusförrådets placering på gården får inte skymma personalens överblick över barnen.

Driftsytor

Driftsytor inrymmer tekniska anläggningar. För dessa behövs effektiva ventilationsanläggningar som inte tar för stor plats i anspråk.

IT, accesspunkter och telefoni

Beställning av stadens fiberuppkoppling sker via Stokab. Stadsdelsförvaltningen markerar på lokalritning över förskolan var fasta IT-uttag, RJ45, ska placeras och var dessa ska placeras i kombination med eluttag för tillgängligt trådlöst nätverk i hela byggnaden.

Primärt använder staden fasta telefonanknytningar via mobiltelefon. Av den anledningen behöver inte koppartelekabel dras in.

Larm, lås och säkerhet

Ringklockor monteras vid samtliga entréer, inbrottslarm och utrymningslarm projekteras och monteras enligt stadsdelsförvaltningens anvisningar. Behov av specifika larmzoner hanteras i samband med projekteringsarbetet.

Ett låsschema upprättas för förskolans lokaler, inklusive eventuell hiss och biutrymmen gällande skalskydd och skydd av sekretesshandlingar. Låssystem bör ej vara molnbaserade. Avstämning görs gällande behov av kodlås interiört i förskolans lokaler exempelvis till personal- och administrativa utrymmen samt förråd och städutrymmen.

Central vattenavstängning kopplas till lås- och larmfunktionen för att förebygga vattenskador utanför verksamhetens ordinarie öppettider.

I förskolans lokaler ska det finnas möjlighet till inrymning, utrymning samt ”lock down” vid krissituationer.

Städ- och tvättutrymmen

Förskolan utrustas med städförråd utifrån lokalernas storlek och utformning. Förråden ska vara ventilerade och låsbara. Tillgång till städotrymme ska inte ske via en hemvist eller annan pedagogisk yta utan via en drifts- eller kommunikationsyta.

Städförrådet utrustas med golvbrunn och utslagsho. En större förskola ska ha plats för städmaskin och golvgröp för tömning av maskinen. Ett större huvudstädförråd kan kombineras med mindre städförråd med utslagsvask på övriga våningsplan.

Förrådet utrustas med vägghängda förvaringssystem som går att anpassa efter behov. Det ska finnas plats för skurhinkar för olika utrymmen, upphängningsanordning för moppar, hyllor för städ-material, förbrukningsmaterial, rengöringsmedel med mera. Det ska också finnas låsbara skåp till kemikalier.

Tvättmaskin/torktumlare för mopptvätt ska placeras separat från förskolans tvättmaskin/torktumlare. Maskinerna kan dock vara placerade i samma utrymme.

För verksamhetens behov ska finnas tvättutrymme där till exempel madrassöverdrag, arbetskläder och leksaker kan tvättas. Antalet tvättpelare ska anpassas efter antalet barn på förskolan. Ett mindre torkskåp kan placeras i skötrummen.

Övrigt

En prissatt option ska presenteras för stadsdelsförvaltningen för tillvalet *kyla i ventilationsanläggningen* i samband med projekteringen.

Ett *skyltprogram* utformas i god tid innan förskolans lokaler och gård övertas av stadsdelsförvaltningen. Observera att skyltning kräver ansökan om skyltlov/bygglov hos stadsbyggnadskontoret.

2. Utomhusmiljö

– funktioner och ytor

2. Utomhusmiljö – funktioner och ytor

Barnen

Rymliga, gröna och varierade utemiljöer har en positiv effekt på barns hälsa och välmående. Naturmiljöns föränderlighet, variation och mångsidighet ger barnen möjlighet att aktivera både kropp och sinne. Därför ska det alltid eftersträvas en gård som tillgodoser verksamhetens samtliga behov. Om detta inte är möjligt av exempelvis utrymmesskäl ska en särskild analys göras utifrån tillgången till utemiljö i närområdet som möter behoven.

Barnens platsanknytning sker stegvis och utgår vanligtvis från det trygga området närmast förskolebyggnaden för att sedan vidgas över gården i takt med att barnen blir äldre. För att upprätthålla en balans mellan upptäckande och trygghet bör det på gården finnas platser för lugnare aktiviteter, både öppna och slutna rum samt mer sammanhängande partier av naturmark.

Det är viktigt att det finns löst material som barnen kan använda till sin lek. Barnen ska när de deltar i verksamheten vara helt separerade från trafik vad gäller såväl parkering som godstransporter.

Byggnader på gården får inte placeras så att barn kan befinna sig bakom dem utan möjlighet till överblick för vuxen.

Personalen

Vid utevistelse är det viktigt att beakta personalens möjlighet att kunna vara nära barnens lek och utforskande på ett ergonomiskt riktigt sätt. Det kan handla om att ha bänkar eller andra sittmöjligheter i en vuxen persons skala vid platser där barnen leker samt vid pedagogiska rum i utemiljön.

Tunga lyft kan undvikas om förvaring av material och utrustning som barnen ofta använder är lättillgängliga och placerade på ett sätt att barnen själva kan hämta. Förvaringslådor till hinkar och spadar kan till exempel placeras i anslutning till sandlådan så att barnen själva kan hämta det de vill leka med. Låga trösklar till förråden gör att barnen själva kan köra in och ut cyklar eller rullbackar.

Det ska vara enkelt att vara ute och att flytta ut funktioner. En stor flexibilitet i att kunna organisera verksamheten utomhus och ha en god arbetsmiljö ska eftersträvas.

Lekvärdesfaktor

För att säkerställa goda lekmiljöer på förskolegården ska en lekvärdesbedömning genomföras utifrån nio kvalitetsaspekter, se del 2: Östermalms lekvärdesfaktor – för bedömning av förskolegårdars lekvärde.

Entrén till förskola

Entrén till förskolan för barn, vårdnadshavare, personal och besökare ska vara inbjudande, ljus och tydlig under samtliga årstider. Det ska vara uppenbart för samtliga var ingången till förskolan är – både gällande entré till gården och till byggnaden.

Barnvagnsparkering

Barnvagnar kan parkeras i öppen väderskyddad konstruktion. Låsbarhet sker genom längsgående metallstång för vårdnadshavarna att låsa fast vagnarna med egna cykellås. Metallstången bör placeras längs med ytterkant av förrådet för bra åtkomst.

Förvaring av förskolans vagnar

Optimalt kan ett isolerat och låsbart förråd anordnas för förskolans vagnar som används av verksamheten under förskolans öppettid.

Om inte ett täckt förrådsutrymme kan ordnas, kan en låsbar del av barnvagnsparkeringen för vårdnadshavarnas vagnar anpassas.

Bil-/cykelparkering

En parkeringsplats för personer med funktionsnedsättning ska anordnas enligt gällande lagkrav och regelverk i anslutning till förskolans verksamhetsentré. Placering av grindar och marklutning ska anpassas till parkeringsplatsen.

Tillgänglig och låsbar cykelparkering för barn och vuxna ordnas utanför barnens del av gården.

Leveranszon/lastkaj

De stora och frekventa leveransvolymerna går till förskolans tillagningskök. Leverans av hygienmaterial och pedagogiskt material får inte fraktas genom tillagningsköket och bör inte transporteras över barnens del av gården. I bästa fall kan leveransentrén med uppkningsytan i tillagningsköket anslutas till en passage till förskolans pedagogiska ytor och förskolans centralförråd.

Om lastzon på gatan i anslutning till leveransentrén måste ordnas ska trafikkontoret kontaktas tidigt i projektet gällande placering, dimensionering och skyltning av lastzonen.

Planering för förvaring av tre till fyra semihopfällbara varuburar måste göras. Varuburarna får inte användas som lekutrustning under helger och kvällar. Varupallar är brännbara och dessa får inte förvaras i anslutning till förskolans fasad. Om plats för lastpallar och varuburar finns i anslutning till leveranszonen/lastkajen kan ytan inhägnas och låsas.

Återvinningshus/-rum/fettavskiljare/matavfallstank

Tillagningsköket kopplas till kombinerad fettavskiljare och matavfallskvarn, placerad i diskrummet med uppsamlingstank. Tömningsvägen placeras utanför barnens del av gården. Det är viktigt att avluftning av fettavskiljaren placeras skilt från friskluftsintag till ventilationsanläggningen och från förskolans fönster.

Dimensionering av utrymme för källsortering är viktig gällande korrekt antal sorteringsfraktioner. Det är både ekonomiskt och miljömässigt fördelaktigt att sorteringskärlen medger lämpliga tömningsintervall.

Posthantering

Frågan hanteras inom respektive projekt.

Barnsäkerhet

Förskolans gård ska omgärdas av staket och förses med flera grindar för att öka tillgängligheten, men under förutsättning att personalens möjlighet till uppsikt över grindarna är god från gården.

Användarvänliga lösningar ska förenkla barnsäkerheten – det ska vara enkelt att öppna och stänga grinden för vuxna. Grinden kompletteras med en kedja med karbinhake. Staket får inte vara klättringsbara, snedsträvor ska ligga på utsidan. Överliggare ska finnas. Vid särskilda förutsättningar, exempelvis vid utemiljö på tak eller balkonger, bör särskild bedömning på höjd och utformning av staket göras.

Utrymning från utemiljön ska beaktas. Oftast behövs det två oberoende utrymningsvägar i två olika riktningar.

Bänkar och liknande ska vara förankrade en bit från fasaden. På balkonger och terrasser ska möbler förankras på ett barnsäkert sätt.

Hårdgjorda ytor och fallskyddsytor

Gångytor ska vara snöröjningsbara. En plan måste finnas för upplägg, alternativt bortforsling av snö utanför förskolans gård. Snöhögar ska varken orsaka risk för att barnen rymmer över gårdens inhägnad eller orsaka risk för vattenansamling på gården när snön smälter.

Packat stenmjöl dammar och skapar partikelproblem, vilket är olämpligt på förskolegårdar. Om barkflis används som fallskydd eller miljöskapande underlag är det ett krav att materialet löpande byts ut. Detta för att inte skapa problem för barnen vid inandning av partiklar från nedbrutna flisbitar.

Fallskyddsytor ordnas främst med strid sand eller konstgräs med grus som fyllnadsmaterial. Konstgräset kompletteras vid behov med stötdämpande material. Fallskydd ska klara såväl tillgänglighetskrav som miljökrav.

Markbrunnar

Samtliga markbrunnar på förskolans gård ska vara barnsäkert utformade.

Inga markbrunnar placeras i direkt anslutning till sandlådor för att undvika frekvent igensättning av sand och lekutrustning i brunnarna.

Vatten

Dagvattenhantering måste planeras in i förskolegården. Dagvattenrännor som ger barnen en förståelse för hur vattnet betar sig eller ett slussystem är exempel på hur funktioner kan kombineras med pedagogik.

Gården ska ha bra dränering och dagvatten får inte ansamlas på någon del av gården.

Det bör finnas en vattenutkastare med avtagbar standardnyckel på fasaden mot förskolans gård för bevattning av växtlighet, vattenlek och skapande. Vattnet ska vara avstängningsbart från insidan av förskolan.

Belysning och eluttag

God och säker belysning av entréytor, gångsträckor, leveransväg, återvinningsutrymmen och lekytor är av stor vikt för att förskolan ska kunna utnyttja gården under hela året.

Belysningen ska vara tidsstyrd och försedd med skymningsrelä. Hänsyn ska tas till omkringliggande verksamheter och boende för att inte störningar av felriktade belysningsarmaturer ska uppstå.

En grundbelysning ska vara tänd under kvällar och helger för att förebygga vandalism och ovälkommen vistelse på gården.

Det är viktigt att tänka på barnsäkerheten vid placering av armaturer. Personalen behöver god uppsikt över hela staketets sträckning. Belysningsstolpar ska inte placeras vid eventuella pulkabackars nedfart.

Eluttag för laddning av mobila digitala enheter ska installeras.

Väder- och solskydd

Bedömning av väder- och dagsljusförhållanden för både byggnaden och gården behövs inför utformning av klimatskydd på fönster, fasad och gård. Under den kalla delen av året är det viktigt att solvärme når gården.

Befintlig växtlighet ska i största möjliga mån bevaras. Naturlig skugga från lövverk är att föredra. Solskydd av tillfällig karaktär behövs där skugga saknas innan växtligheten nått viss utbredning. Omkring hälften av ytorna med lekinstallationer eller där barnen vistas under längre stunder ska ha naturlig skugga.

Sandlådor ska alltid skyddas från solen. Pergola med klätterväxter är ett bra sätt att skapa både rumskänsla och naturlig skugga. Del av sandlådor och plats för uppställning av bänkbord för måltider förses med fasta eller lösa solskydd. Väderutsatta delar av gården förses med skydd.

Bänkbord

Antalet bänkbord anpassas efter antalet barn på förskolan. En mix av bänkbord i vuxen- respektive barnstorlek ska finnas. Minst hälften av bänkborden ska vara solskyddade.

Sandlådor

Minst två sandlådor, gärna fler ska finnas för att olika aktiviteter och olika konstellationer med barn ska kunna leka på olika platser. Breda och sittbara sandlådesarger underlättar bakning av sandkakor och bygge av sandslott. Sandlådesargerna ska även vara inbjudande som sittplats för samtal. Det är viktigt att hänsyn tas till tillgänglighet för byte och påfyllning av sand i sandlådorna.

Förvaring av lekutrustning

Fristående låsbart förråd med belysning både på fasaden och interiört i förrådet underlättar förskolans förvaring av lekutrustning. Placeringen av förråden får inte försvåra för pedagogernas översikt över barnen på gården. Inredning med hyllplan och krokar ska finnas.

Låsbara förvaringslådor med öppningsbart lådlock med hydraulik-beslag för barnsäker uppställning av lådlocket under lek underlättar för tillgängligt lekmaterial för barnen. Nedfällbar lådfront för att barnen själva ska nå att hämta och lämna tillbaka lekutrustning i leklådorna. Leklådor placeras med baksidan mot sandlådor för att underlätta tillgängligheten, men försvåra för barnen att fylla leklådorna med sand. Det är viktigt att förvaringslådorna inte placeras invid stängsel för att förhindra att barnen kan klättra över stängslet.

För skapande i trä krävs låsbar verktygsförvaring, plats för byggmaterial och virke, god belysning, stabilt underlag och stadiga snickarbänkar i barn- och vuxenhöjd. Det ska också finnas god uppsikt för pedagogerna på gården och placeringen ska vara stillsam för säkert arbete i lugn och ro.

Vägghängda stafflier i barnhöjd med plats för papper, vatten och färg placeras i närheten av vattenutkastaren.

Bullerplank

Om gården behöver bullerplank ska hänsyn tas till barnens möjligheter att interagera med sin omvärld.

Övrigt

Kultursatsning – enprocentsregeln

Enprocentsregeln anger att en procent vid ny-, om- och tillbyggnad i Stockholm stad ska avsättas för konstnärlig gestaltning. Regeln antogs av stadens politiker 1963.

Den offentliga konsten – som alla har tillgång till – är en del av vårt demokratiska samhälle. Alla stockholmare, oavsett vem man är eller hur man lever, ska ha möjlighet att uppleva konst i sin närmiljö.

Enprocentsregeln innebär att en liten del av varje byggbudget används till konst.

Förvaltningen ska i samband med lokalprojektprocessen besluta om beställning av konstprojekt ska ske. Konstprojekten beställs hos Stockholms konst som leder och hanterar projektet hela vägen fram till invigningen av det nya verket eller utsmyckningen. Varje beställare som samarbetar med Stockholm konst tilldelas enprocentsymbolen.

Dokumenterad kunskapsöverföring

För att underlätta för stadsdelsförvaltningen efter övertagandet av de nybyggda lokalerna ska en bruksanvisning för hur lokalerna och funktionerna är tänkta att fungera tas fram under projektprocessen. I denna ska det även ingå vilken inbyggd flexibilitet som finns i utformningen.

Verksamhetens användning och benämning av utrymmena kommer att variera över tid beroende på barngruppens sammansättning och pedagogiska riktlinjer. Därför ska pedagogiska utrymmen på ritningar som biläggs lokalavtalet, och som överlämnas till verksamheten, benämnas neutralt med uppgift om kapacitet för personbelastning och om förskolans olika funktioner.

Även möjligheter att sätta upp avskiljande innerväggar samt innerväggar som vid behov kan tas ner ska markeras.

Elektroniska referenser och källor

Boverket. 2019. *Om Boverkets regler för byggande*.

<https://www.boverket.se/sv/byggande/regler-for-byggande/>.
(2022-01-10)

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd. *Funktionsprogram
förskola 2017*.

<https://insynsverige.se/documentHandler.ashx?did=1977131>
(2021-11-01)

Fastighetskontoret. *Rumsfunktionsprogram (Tekniska anvisningar)*.

<https://fastighetskontoret.stockholm/fastighetskontoret/tekniska-anvisningar/> (2022-01-10)

Miljöförvaltningen. 2021. [https://start.stockholm/om-stockholms-](https://start.stockholm/om-stockholms-stad/organisation/fackforvaltningar/miljoforvaltningen/)

[stad/organisation/fackforvaltningar/miljoforvaltningen/](https://start.stockholm/om-stockholms-stad/organisation/fackforvaltningar/miljoforvaltningen/)
(2022-01-10)

Miljöförvaltningen. 2022. *Tillstånd och regler. Förskola, öppen
förskola, skola och fritidshem*. [https://tillstand.stockholm/tillstand-](https://tillstand.stockholm/tillstand-regler-och-tillsyn/lokal-och-fastigheter/forskola-skola-och-fritidshem/)
[regler-och-tillsyn/lokal-och-fastigheter/forskola-skola-och-](https://tillstand.stockholm/tillstand-regler-och-tillsyn/lokal-och-fastigheter/forskola-skola-och-fritidshem/)
[fritidshem/](https://tillstand.stockholm/tillstand-regler-och-tillsyn/lokal-och-fastigheter/forskola-skola-och-fritidshem/) (2022-01-10)

SISAB, Skolfastigheter i Stockholm AB. *Brandskyddsarbete*.

<https://sisab.se/sv/hyresgast/brandskyddsarbete/>
(2022-01-10)

SISAB, Skolfastigheter i Stockholm AB. *Projekteringsanvisningar*.

<https://sisab.se/sv/leverantor/projekteringsanvisningar/>
(2021-11-01)

Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM. 2015.

*Värderingsverktyg för tillgänglig utbildning – förskola, skola och
fritidshem*.Handledning. (Rev. 2018.)

[https://webbutiken.spsm.se/handledning-till-varderingsverktyg-for-](https://webbutiken.spsm.se/handledning-till-varderingsverktyg-for-tillganglig-utbildning/)
[tillganglig-utbildning/](https://webbutiken.spsm.se/handledning-till-varderingsverktyg-for-tillganglig-utbildning/) (2022-02-11)

Litteratur

Svensson, E. 2020. *Bygg ikapp: för ökad tillgänglighet och använd-
barhet för personer med funktionsnedsättning*. (Sjunde utgåvan).
Stockholm: Svensk Byggtjänst.

Del 2:

Östermalms lekvärdesfaktor

- för bedömning av förskolegårdars lekvärde

Del 2: Östermalms lekvärdesfaktor – för bedömning av förskolegårdars lekvärde

Bakgrund – lekvärden och lekvärdesfaktor

För att säkerställa goda lekmiljöer för förskolegårdar har det i flera kommuner utarbetats lekvärdesfaktorer som används i detaljplans-utformningen. Först ut var Malmö stad år 2011, som också införde begreppet Lekvärdesfaktor med syfte att uppnå hög lekkvalitet⁶. Malmös arbete har uppmärksammats av Boverket, som skriver⁷:

Även om verktyget är utvecklat för bygglovgranskning så är Lekvärdesfaktor ett intressant verktyg för förvaltaren för att på ett systematiskt sätt avgöra vilka kvaliteter i utemiljön som är lämpliga att prioritera för att återställa eller utveckla kvaliteter i utemiljön i linje med barnens och verksamhetens behov.

Det är betydelsefullt att bedöma och kartlägga gårdens funktion och kvalitet för att tydliggöra och prioritera kommande åtgärder. Det finns olika metoder för att precisera utvecklingsbehovet. Den kontinuerliga uppföljningen kan också vara en del av det löpande tillsynsarbetet enligt miljöbalken och arbetsmiljölagen.

Något motsvarande verktyg finns inte för Stockholms stad. Östermalms stadsdelsförvaltning har därför valt att utarbeta en lekvärdesfaktor utifrån de förutsättningar som gäller för nyproduktion i stadsdelen. Lekvärdenas kvalitetsaspekter kan förmedlas som verksamhetsbehov i detaljplaneringsfasen. Bedömningen av förskolegårdens lekvärdesfaktor görs sedan i projekteringsfasen. Verktyget kan också användas vid bedömning av befintliga förskolegårdar.

Lekvärden

Att lekmiljöer ska ha höga lekvärden är vanligt förekommande i litteraturen, men begreppet lekvärde definieras sällan⁸. Enligt Malmö stad är det lekmiljöns innehåll och kvaliteter som tillsammans ger platsen lekvärden. Ju bättre en utemiljö kan tillgodose barns behov av emotionell, social, fysisk och intellektuell utveckling desto högre är platsens lekvärde. Malmö stad menar att lekvärden är ett tydligt sätt att värdera en förskolegård. Bedömningsmetoden gör mjuka värden tydligare och lättare att förstå och kräva.

⁶ Lekvärdesfaktor för Förskolegårdar i Malmö – med syfte att nå en hög lekkvalitet. Malmö Stad, Stadsbyggnadskontoret 2011.

⁷ Gör plats för barn och unga! En vägledning för planering, utformning och förvaltning av skolans och förskolans utemiljö. Karlskrona: Boverket 2015, s. 119.

⁸ Sofia Andersson. (2021). Kvalitativa lekmiljöer i den täta staden – en jämförande platsanalys av lekplatsutformning. Uppsala: Sveriges lantbruksuniversitet, SLU.

Lekvärdesfaktor

I Malmö stads analysverktyg Lekvärdesfaktor finns sju kvalitetsaspekter som bedöms ge en förskolegård lekvärden. Malmöns verktyg är emellertid utformat för att användas vid bygglovsgranskning. För Östermalms stadsdelsförvaltning är förutsättningen att verksamhetens behov framförs i detaljplaneringsfasen. Planeringen av förskolegårdens utformning och innehåll tar sedan vid efter att Stadsbyggnadskontoret beslutat om detaljplanen. Det är utifrån dessa förutsättningar som lekvärdesfaktorn för Östermalm formuleras.

Östermalms lekvärdesfaktor

Utifrån ovan förutsättningar har Östermalms stadsdelsförvaltning valt att utgå från Järfälla kommuns arbete med lekvärdesfaktor⁹. Järfälla kommun har i sin tur utgått från Malmöns verktyg och utarbetat en lekvärdesbedömning som genomförs utifrån nio kvalitetsaspekter. Dessa nio kvalitetsaspekter är alla möjliga att använda i projekteringsfasen, efter att detaljplanen är fastslagen. De kan också användas för att utvärdera befintliga förskolegårdars lekvärden.

Lekvärdenas kvalitetsaspekter

De nio kvalitetsaspekterna är:

1. Barns delaktighet
2. Rumslighet och solförhållanden
3. Samspel mellan ute och inne
4. Tillgänglighet
5. Jämställda lekmöjligheter
6. Skapande aktiviteter
7. Integration av lekutrustning
8. Materialupplevelse
9. Ekologisk läskunskap¹⁰

Lekvärdesbedömning

Bedömningen av gårdens lekvärdesfaktor sker utifrån de nio kvalitetsaspekterna enligt nedan. Varje aspekt poängbedöms: Nivå 0 motsvarar *ska-krav*, nivå +1 motsvarar *bör-krav* och nivå -1 *bör-krav uppnås ej*. Om gården är utformad så att den endast delvis når upp till kvaliteterna inom respektive poängnivå, kan halva poäng ges.

⁹ *Lekvärdesfaktor för förskolegårdar i Järfälla*. Järfälla kommun, 2017.

¹⁰ Med ekologisk läskunnighet menas förmåga att kunna läsa av de olika elementen och processer i naturen, exempelvis årstidsväxlingar, frögroning, förmultning, synliggjort vatten.

Utgångspunkten är att det samlade resultatet av bedömningen minst ska uppnå lekvärdesfaktorn noll.

Lekvärdesfaktorn utgör en kvalitativ bedömning av förskolegårdens lekvärden som ska säkra kvalitet vid nybyggnation eller uppföljning och revidering av befintliga gårdars utemiljö. För de förskolor vars utemiljöer inte når en genomsnittlig lekvärdesfaktor på minst noll ska en handlingsplan göras. I handlingsplanen ska det bland annat förtydligas hur lekvärden kan uppnås i förskolans direkta närområde.

1. Barns delaktighet

+1	Utformningen av gården bygger på samlad kunskap från barn och pedagoger i stadsdelen.
0	Gården är utformad av en konsult eller medarbetare med beprövad erfarenhet om eller tidigare erfarenhet av utformning av förskolegårdar.
-1	Gården är utformad av konsult eller medarbetare utan beprövad erfarenhet om eller tidigare erfarenhet av utformning av förskolegårdar.

2. Rumslighet och solförhållanden

+1	Gården är utformad så att små barn kan uppleva rumslighet. Gården har varierad topografi samt ytor med naturlig vegetation eller planterad varierad vegetation som går att leka i, ramar in och bildar tak. Det finns platser för lek i såväl soliga lägen som i skugga.
0	Gård med enstaka kulle. Den största delen av vegetationen går inte att leka i, men en del av vegetationen är lekbar. Delar av gården ligger i skugga.
-1	Gården är platt utan rumslighet och med vegetation som inte går att leka i. I stort sett hela gården har samma solförhållanden och är antingen solbelyst eller skuggig.

3. Samspel mellan ute och inne

- +1 Både små och stora barn har god utsikt över grönska. Lågt placerade fönster gör att barnen kan se rakt ut. Utgångar till gården finns från hallar och ateljé, vilket gör det lätt att flytta ut den pedagogiska verksamheten.
- 0 Barnen kan uppleva viss grönska inifrån avdelningarna. Direktutgångar finns från hallar till gården. Fönstren är inte anpassade efter barns ögonhöjd.
- 1 Ingen eller nästan ingen grönska kan upplevs inifrån avdelningarna. Det saknas direktutgångar till gården. Barnen måste invänta personal för att få tillgång till gården i dess helhet/förskolans utemiljö/närliggande park.

4. Tillgänglighet

- +1 Barn i behov av särskilt stöd kan ta sig runt förskolebyggnaden och hela gården. Markmaterial och topografi möjliggör att det går att nå de flesta av gårdens lekredskap. Största delen av lekredskapen är anpassade för barn i behov av särskilt stöd. Färgsättning med kontraster finns som ökar orienterbarheten för barn och vuxna med nedsatt syn.
- 0 Några av lekredskapen är anpassade för barn i behov av särskilt stöd. Barn i behov av särskilt stöd kan röra sig runt byggnaden och använda en större del av gården på egen hand.
- 1 Varken lekredskap eller markmaterial är anpassade för barn i behov av särskilt stöd. Barn i behov av särskilt stöd kan inte på egen hand använda gården.

5. Jämställda lekmöjligheter

- +1 Det finns flera spel- och aktivitetsytor som barnen inte behöver konkurrera om. Det finns en variation av aktiviteter och lekredskap samt material vars användning är öppen och inte förutbestämd.
- 0 Det finns mer än en spel- och aktivitetsyta samt viss variation av aktiviteter och lekredskap. Användningen av lekredskap och material är till stor del öppen och inte förutbestämd.
- 1 Det finns enbart en spel- och aktivitetsyta. Variationen av aktiviteter och lekredskap är begränsad och användningen är förutbestämd.

6. Skapande aktiviteter

- +1 Det finns ett förråd med plats för lösa föremål som barnen kan använda, formbar sand, ett utomhus-tappställe, bord och stolar som möjlighet för skapande lek.
- 0 Det finns ett förråd med plats för lösa föremål som barnen kan använda, formbar sand samt bord och stolar.
- 1 Av ovanstående innehåll finns enbart formbar sand.

7. Integration av lekutrustning

- +1 Naturliga partier av gårdens landskap kan användas i leken. På flera ställen finns exempel på lekredskap som är integrerade i landskapet. Dessa står inte inom inramade ytor för lek.
- 0 Det finns lekredskap som är integrerade i landskapet, men de flesta står inom avgränsade områden utan kontakt med det omkringliggande landskapet.
- 1 I princip all lekutrustning är placerade i inramade lek-områden. Landskapet utanför dessa erbjuder en torftig lekmiljö.

8. Materialupplevelse

- +1 Det finns möjlighet att uppleva tio olika naturmaterial på gården.
- 0 Det finns möjlighet att uppleva minst fem olika naturmaterial på gården.
- 1 Det finns enbart möjlighet att uppleva färre än fem olika naturmaterial.

9. Ekologisk läskunskap

- +1 Gården förändras under året och det finns olika saker för barnen att göra under de olika årstiderna. Det finns odlingsmöjligheter och kompostering på gården och någon naturlig miljö där barnen kan följa kretsloppet.
- 0 Ett flertal naturliga inslag på gården förändras med årstiderna. Delar av gården är möjliga för barnen att undersöka och påverka. Det finns någon form av praktiskt exempel på hur processer i naturen fungerar, exempelvis odling.
- 1 Den största delen av gården är hårdgjord och inte möjlig för barnen att påverka. Färdiga lekredskap och anvisade lekytor begränsar lekmöjligheterna.

Beräkningsmall – Lekvärdesfaktor

Kvalitetsaspekter	Poäng
1. Barns delaktighet	
2. Rumslighet och solförhållanden	
3. Samspel mellan ute och inne	
4. Tillgänglighet	
5. Jämställda lekmöjligheter	
6. Skapande aktiviteter	
7. Integration av lekutrustning	
8. Materialupplevelse	
9. Ekologisk läskunskap	
Summa	

Vid lekvärdesfaktor under noll utarbetas handlingsplan.

Handlingsplan vid lekvärdesfaktor under noll

1. Vilka lekvärden behöver förbättras för att minst uppnå lekvärdesfaktor noll?
2. Hur kan lekvärdena förbättras inom befintlig förskolegård?
3. Hur kan kompenserande lekvärden uppnås i förskolans direkta närområde?
4. Vem ansvarar för vad?
5. Tidplan inklusive datum för ny lekvärdesbedömning.

Elektroniska referenser och källor

Boverket. 2015. *Gör plats för barn och unga! En vägledning för planering, utformning och förvaltning av skolans och förskolans utemiljö*. <https://www.boverket.se/sv/om-boverket/publicerat-av-boverket/publikationer/2015/gor-plats-for-barn-och-unga1/> (2021-02-17)

Järfälla kommun. 2017. *Lekvärdesfaktor för förskolegårdar i Järfälla*. <https://www.jarfalla.se/fritidochkultur/barnochunga/lekplatser.4.7649a918158917b879e24dc.html> (2021-08-21)

Stadsbyggnadskontoret, Malmö stad. 2011. *Lekvärdesfaktor för Förskolegårdar i Malmö – med syfte att nå en hög lekkvalitet*.

Litteratur

Andersson, Sofia. 2021. *Kvalitativa lekmiljöer i den täta staden – en jämförande platsanalys av lekplatsutformning*. Uppsala: Sveriges lantbruksuniversitet, SLU.

